

PIOTR LITYŃSKI

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

WPLYW NIEKONTROLOWANEJ URBANIZACJI NA OBCIĄŻENIE BUDŻETOWE GMIN MIEJSKICH OBSZARÓW FUNKCJONALNYCH

Abstract: The Impact of Uncontrolled Urbanization on Budgetary Burden of Municipalities of the Functional Urban Areas in Poland. The aim of the article is to identify the mechanisms of influence of suburbanization consequences on the budgets of municipalities in the Functional Urban Areas in Poland. The study adopted a methodology of budget indicators analysis concerning income and expense that are sensitive to the consequences of suburbanization. Among the most important conclusions are: municipalities surrounding the central city are in a worse financial situation than the central city, but not because of the alleged literature Polish infrastructure development, but rather the expansion of government; rural communities gain extra income tax paid by migrants, but still own revenues of the village only half covers the cost of debt; outflow of taxes from cities to surrounding municipalities does not significantly affect the level of income cities, cities compensate for the difference by selling assets.

Keywords: Debts, income, local budgets, suburbanization, the Functional Urban Areas.

Wprowadzenie

Z punktu widzenia JST problematyka konsekwencji finansowych wynikających z nasilania się procesów suburbanizacyjnych jest obecnie we wczesnych stadiach rozpoznania. Próbę ich sygnalizowania podejmują tylko wybrane opracowania np.: *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, *Raport o ekonomicznych stratach i społecznych kosztach niekontrolowanej urbanizacji w Polsce 2013*, *Przestrzeń Życia Polaków* lub *Informacja Ministerstwa Infrastruktury i Budownictwa na posiedzeniu Komisji Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej z 2016 r.* Jednak opracowania te bazując częściowo na wynikach badań zagranicznych, dostarczają uogólnionych wniosków, które mogą wskazywać potrzebę i kierunek pogłębionych analiz w Polsce.

Uwzględniając powyższe, w opracowaniu przyjęto za cel rozpoznanie mechanizmów oddziaływania konsekwencji procesów suburbanizacyjnych na budżety JST

w MOF. W badaniach przyjęto metodę analizy budżetowej wykorzystującej wskaźniki dochodowo-wydatkowe. Honorując dotychczasowy stan wiedzy na temat oddziaływania suburbanizacji na finanse lokalne w Polsce, zaproponowano takie wskaźniki, które są wrażliwe na jej konsekwencje.

1. Dotychczasowy stan wiedzy

W *KPZK 2030* wskazuje się, że w Polsce nie prowadzi się rachunków kosztów żywiłowego rozproszenia zabudowy wokół miast wojewódzkich, a negatywne potencjalne skutki adaptowane są z doświadczeń amerykańskich [*KPZK 2030* 2011, s. 161]. Na tej podstawie w dokumencie formułuje się wniosek o nadmiernych obciążeniach finansowych dla budżetów JST wskazując, że okres zwrotu nakładów na infrastrukturę w obszarach rozproszonych można szacować na 50 do 300 lat. W związku z tym, koszty zaciągania pożyczek na budowę infrastruktury komunalnej pokrywane są przez wszystkich podatników, a nie jej bezpośrednich użytkowników. Na podstawie zagranicznych badań oraz cząstkowych badań krajowych szacuje się, że zewnętrzne koszty społeczne chaosu przestrzennego związane z rozlewaniem się miast w Polsce są o 30% wyższe niż koszty rozlewania się miast w krajach Europy Zachodniej. W przypadku Polski prowadzi to do narastania deficytu i załamania w finansach publicznych, a gminny system finansowy nie będzie w stanie finansować ilościowych wymagań wobec infrastruktury [*KPZK 2030* 2011, s. 161-162].

Wśród kluczowych wniosków płynących z *Raportu o ekonomicznych stratach*, które dotyczą skutków dla JST z niekontrolowanej urbanizacji, należą ponadnormatywne koszty zabezpieczenia infrastruktury na potrzeby mieszkańców. W dokumencie wskazuje się, że do rozproszonej zabudowy gmina nie jest w stanie doprowadzić i utrzymać dróg, wodociągów, kanalizacji oraz sieci energetycznej. Zatem koszty budowy infrastruktury technicznej na terenach, które nigdy nie będą zabudowane lub będą o niskiej intensywności zabudowy są zbyt wysokie. Według dostępnych w *Raporcie* szacunków koszty te wynoszą: 40-59 mld zł do 129 mld zł. Jak wskazuje się w dokumencie, koszty obsługi terenów z rozproszoną zabudową przekraczają możliwości finansowe wielu samorządów i grożą bankructwem gmin. Jednocześnie wskazuje się, że tylko część zidentyfikowanych strat i kosztów jest możliwa do kalkulacji w polskich warunkach, oraz że istotną część tych szacunków opracowano na podstawie badań prowadzonych w innych krajach [*Raport...* 2013, s. 4-5].

W raporcie *Przestrzeń Życia Polaków 2015*, kluczowe konkluzje dotyczące żywiłowej suburbanizacji definiowane są jako *trudne do oszacowania potencjalnie negatywne skutki dla JST* [Sepiół 2015, s. 18]. Wśród nich wymienia się brak infrastruktury technicznej lub wysokie koszty jej budowy (drogi, media) na obszarze rozproszonej urbanizacji oraz wyludnianie się miast centralnych, a szczególnie emigracja osób najbardziej przedsiębiorczych (klasa średnia, ważni podatnicy). Ta część społeczeństwa osiedlając się na obszarach suburbiów, tam odprowadza podatki, ale korzysta

z infrastruktury technicznej, usługowej i społecznej miasta centralnego, obniżając jego dochody.

Podsumowaniem kosztów żywiolowej urbanizacji może być *Informacja Ministerstwa Infrastruktury i Budownictwa na posiedzenie Komisji Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej* (maj 2016). W dokumencie wskazuje się, że w gminach rezygnuje się z pobierania opłaty planistycznej oraz nie sumuje się kosztów realizacji inwestycji publicznych przewidzianych w planach miejscowych. Dodatkowo istnieje możliwość wzrostu obciążeń gmin wynikających z odszkodowań – co sformułowano na podstawie przykładu jednego z miast wojewódzkich, w którym ponad 1,2 mld zł wynosi wysokość roszczeń zgłoszonych w latach 2004-2013. W konkluzji rysuje się możliwość, że bilans kosztów i dochodów związanych z procesem suburbanizacji pozostanie ujemny.

2. Metoda analiz

W opracowaniu przyjęto, że gminy MOF dotknięte są procesami żywiolowej urbanizacji. Mimo że analizy te nie obejmują bezpośrednio badania morfologii struktury przestrzennej, to jednak prowadzone są w odniesieniu do MOF zdelimitowanych na potrzeby *KPZK 2030*. Delimitacja ta obejmuje wybrane wskaźniki morfologiczne, funkcjonalne, jak również inne wskaźniki społeczno-gospodarcze. Do analiz w opracowaniu przyjęto zatem jednostki terytorialne według *Delimitacji MOF stolic województw* zoperacjonalizowanych przez Śleszyńskiego [2013]. Delimitacja obejmuje 299 gmin, w tym 33 rdzeniowe i 266 położonych w strefach zewnętrznych.

Analiza finansowa budżetów gmin MOF została przeprowadzona na podstawie dochodowo-wydatkowych wskaźników budżetowych w odniesieniu do wszystkich gmin na przestrzeni lat 2001-2014. Niezbędne dane pozyskano z BDL GUS. Wybrane do analiz wskaźniki podejmują próbę oceny konsekwencji finansowych dla gmin z zachodzących procesów żywiolowej urbanizacji. Dlatego też, w prezentowanej analizie wyeksponowane są pozycje budżetowe wrażliwe na te procesy, a które wynikają również z rozważań z części teoretycznej opracowania. Do analiz przyjęto następujące wskaźniki:

1. Udział dochodów własnych w dochodach ogółem.
2. Udział dochodów podatkowych w dochodach własnych.
3. Obciążenie dochodów podatkowych wydatkami infrastrukturalnymi, tj. na:
 - transport i łączność;
 - gospodarkę komunalną i ochronę środowiska.
4. Udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem.
5. Udział wydatków majątkowych na infrastrukturę w wydatkach ogółem.
6. Obciążenie dochodów własnych obsługą zadłużenia.

3. Rezultaty analiz i dyskusja

W tab. 1 zamieszczono wyniki obliczeń analizowanych wskaźników w latach 2001-2014. Ze względu na brak dostępnych danych, wskaźnik nr 6 możliwy był do obliczenia jedynie od 2007 r. Natomiast ryc. 1 stanowi zestawienie zbiorcze wartości wskaźników budżetowych MOF w rozbiciu na gminy miejskie, miejsko-wiejskie i wiejskie.

Rezultaty analiz można ująć następująco:

W odniesieniu do wskaźnika *Udział dochodów własnych w dochodach ogółem*: średnia wartość wskaźnika wynosi 0,56 i na przestrzeni lat 2001-2014 nieznacznie wahała się. Charakterystyka przebiegu wskaźnika w kolejnych latach wskazują zatem, że gminy MOF cechują się nieznacznie rosnącym potencjałem w kształtowaniu własnej polityki finansowej i rozwojowej gminy. Patrząc jednak przez pryzmat rodzaju gminy, należy zwrócić uwagę, że gminy miejskie charakteryzują się wyższymi wartościami wskaźnika niż gminy wiejskie – średnio o 11 pp. w analizowanych latach, a różnica między miastami a gminami wiejskimi utrzymuje się na względnie stałym poziomie. Oznacza to, że miasta cechują się przewagą nad gminami wiejskimi, jeśli chodzi o potencjał dochodowy. Jednocześnie należy zwrócić uwagę na okres po 2009 r., w którym poziom wskaźnika w miastach charakteryzował się stagnacją, a we wsiach obserwowane było lekkie ożywienie. Może to częściowo sygnalizować proces utraty dochodów miast na rzecz suburbiów z różnych tytułów dochodowych.

W odniesieniu do wskaźnika *Udział dochodów podatkowych w dochodach własnych*, który jest uszczegółowieniem powyższego i podejmuje próbę zarówno wyeksponowania bazy podatkowej gmin, jak i wyjaśnienia wspomnianych uprzednio procesów utraty dochodów miast na rzecz gmin wiejskich. Średnia wartość wskaźnika w badanym okresie wynosi 0,68 i na przestrzeni lat 2001-2014 była względnie ustabilizowana – w 6 z 14 lat wskaźnik wynosił 0,69. Jednocześnie analizując przebieg wskaźnika – z punktu widzenia miast i wsi – to należy zwrócić uwagę, że o ile do 2009 r. poziom i tendencje były zbliżone, o tyle po 2009 r. miasta charakteryzują się tendencją ujemną, a gminy wiejskie ustabilizowaną. W 2014 r. wartość wskaźnika dla miast wynosiła 0,65, a dla gmin wiejskich 0,70. Zatem można potwierdzić wniosek, że wraz z nasileniem się procesów suburbanizacyjnych miasta tracą dochody podatkowe na rzecz gmin przedmiejskich. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że w gminach wiejskich poziom dochodów podatkowych jest relatywnie wysoki. Pozytywny wpływ suburbanizacji na wysokość dochodów budżetowych gmin wiejskich ze względu na napływ nowych mieszkańców i podmiotów gospodarczych wymaga jednak zbilansowania z wydatkami związanymi z obsługą tych podmiotów oraz niezbędnych inwestycji.

Tabela 1

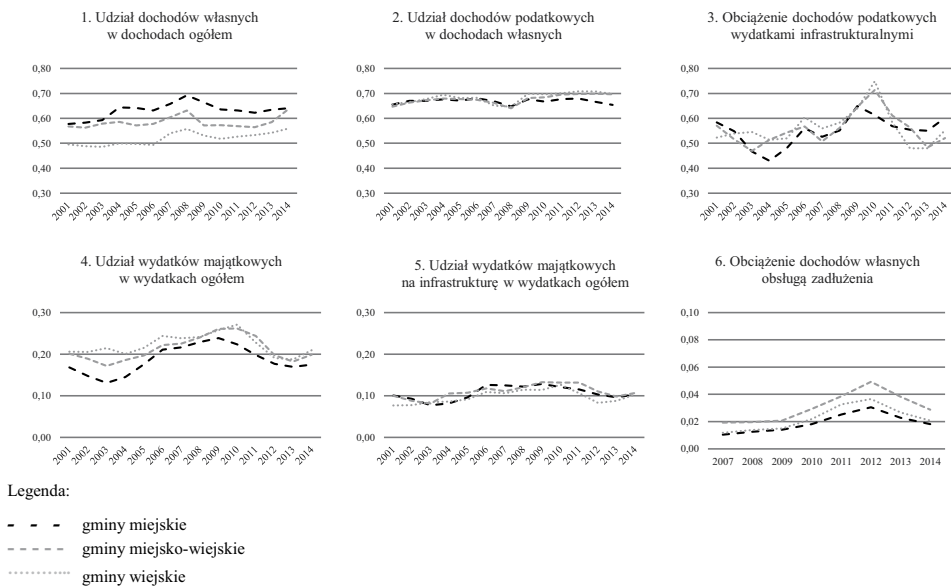
Wartości wskaźników budżetowych gmin MOF

Rok	Udział dochodów własnych w dochodach ogółem	Udział dochodów podatkowych w dochodach własnych	Obciążenie dochodów podatkowych wydatkami infrastrukturalnymi	Udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem	Udział wydatków majątkowych na infrastrukturę w wydatkach ogółem	Obciążenie dochodów własnych obsługą zadłużenia
	- 1 -	- 2 -	- 3 -	- 4 -	- 5 -	- 6 -
2001	0,53	0,65	0,55	0,20	0,09	-
2002	0,53	0,67	0,54	0,19	0,08	-
2003	0,54	0,67	0,51	0,18	0,08	-
2004	0,56	0,69	0,49	0,18	0,09	-
2005	0,55	0,68	0,52	0,20	0,10	-
2006	0,55	0,68	0,58	0,23	0,12	-
2007	0,59	0,66	0,54	0,23	0,11	0,0133
2008	0,61	0,65	0,57	0,24	0,12	0,0149
2009	0,58	0,69	0,64	0,25	0,12	0,0162
2010	0,56	0,69	0,71	0,26	0,13	0,0228
2011	0,56	0,69	0,59	0,22	0,11	0,0322
2012	0,56	0,70	0,52	0,19	0,09	0,0382
2013	0,58	0,69	0,50	0,18	0,09	0,0286
2014	0,60	0,69	0,56	0,20	0,10	0,0221
średnia	0,56	0,68	0,56	0,21	0,10	0,0235
odchylenie standardowe	0,02	0,02	0,06	0,03	0,01	0,0089
min.	0,53	0,65	0,49	0,18	0,08	0,0133
max.	0,61	0,70	0,71	0,26	0,13	0,0382

Źródło: Obliczenia własne na podstawie [BDL GUS, 2016].

Obciążenie dochodów podatkowych wydatkami infrastrukturalnymi – poziom tego wskaźnika w badanym okresie jest bardzo zróżnicowany przyjmując wartości od 0,49 do 0,71. Wartości te obrazują zdolności gmin MOF do finansowania z własnych podatków tych wydatków, które związane są z budową i utrzymaniem infrastruktury. W tym świetle średnia 0,56 z analizowanych lat wskazuje (wszystkie jednostki), że te zdolności nie są wysokie. Natomiast średnia dla miast i gmin wiejskich wynosi: 0,55 miasta i 0,56 wieś – co wskazuje, że gminy wiejskie prezentują porównywalny poziom co miasta. Wracając do wniosków poprzedniego wskaźnika, ponieważ w gminach wiejskich od 2009 r. obserwowana jest pozytywna tendencja w zakresie dochodów podat-

kowych, to analiza bieżącego wskaźnika wskazuje, że nie towarzyszy temu pozytywna sytuacja w zakresie pokrywania wydatków infrastrukturalnych z podatków. Wręcz przeciwnie, w tym okresie obserwowany jest duży regres w pokryciu omawianych wydatków z podatków lokalnych. Oznacza to, że w gminach wiejskich konsekwencje dla budżetu gminy z tytułu suburbanizacji są ujemne, gdyż zwiększone podatki nie pokrywają zwiększonych potrzeb infrastrukturalnych. Dodatkowo wskaźnik *obciążenia podatków wydatkami infrastrukturalnymi* ma istotną interpretację w kontekście perspektywy wygaśnięcia środków unijnych obecnie pozyskiwanych na infrastrukturę lokalną. W tym świetle przy utrzymaniu się bieżących tendencji suburbanizacyjnych, w kolejnym dziesięcioleciu być może gminy wiejskie nie będą dysponowały wystarczającymi środkami na remonty i rozbudowę infrastruktury, a jedynie na bieżące jej utrzymanie (np. oświetlenie, odśnieżanie).

Ryc. 1. Wartości wskaźników budżetowych gmin MOF

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych [BDL GUS, 2016].

Udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem – w całym analizowanym okresie wysokość wskaźnika jest wyższa dla gmin wiejskich niż w odniesieniu do miast, co oznacza że wsie większą część budżetu przeznaczają na wydatki majątkowe, w tym inwestycje. W badanym okresie gminy wiejskie średnio przeznaczały na wydatki majątkowe 22% wydatków ogółem, podczas gdy miasta 19%. Różnice między tymi wartościami (3 pp.) można by przyjąć jako koszt netto procesów suburbanizacyjnych, który wymaga weryfikacji.

Komplementarnie do dwóch powyższych należy interpretować wskaźnik *udział wydatków majątkowych na infrastrukturę w wydatkach ogółem*. Analizowane gminy MOF średnio przeznaczają na inwestycje infrastrukturalne 10% wydatków, a w rozbięciu na miasta i gminy wiejskie wynoszą odpowiednio 11% i 10%. Dynamika tych wydatków jest stabilna zarówno w miastach, jak i we wsiach, a wartości wskaźników w obu grupach JST wahają się między 8% a 13%. Podobnie tendencja: w obu grupach jednostek jest stała. Wyniki te dostarczają poszerzonych wyjaśnień względem wskaźnika *udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem*. Okazuje się bowiem, że najczęściej przywoływany koszt procesów suburbanizacyjnych, tj. wydatki na rozbudowę infrastruktury drogowej i wodno-kanalizacyjnej nie zostały w niniejszych badaniach jednoznacznie zaobserwowane. Owszem, poprzedni wskaźnik *udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem* jest wyższy we wsiach (wv. koszt netto), ale nie dzieje się za przyczyną rozwoju takiej infrastruktury, jak: (a) drogi publiczne gminne, powiatowe i krajowe; (b) gospodarka wodno-ściekowa; (c) gospodarka odpadami, (d) oświetlenie dróg; (e) ochrona powietrza; (f) oczyszczanie gminy i utrzymanie zieleni. Te infrastrukturalne wydatki majątkowe stanowią zarówno w miastach, jak i gminach wiejskich ok. połowę wydatków majątkowych. Pozostała część wydatków majątkowych związana jest z: administracją publiczną, oświatą, ochroną zdrowia, pomocą społeczną, kulturą. Z tej grupy wydatków konsekwencją przyrostu migrantów mogą być oświata i ochrona zdrowia. Jednak zwiększony *udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem* we wsiach jest pochodną rozwoju zarówno oświaty i ochrony zdrowia, ale i przede wszystkim szeroko rozumianej administracji publicznej, w tym: rozbudowy urzędów gminy i ośrodków pomocy społecznej. Trudno zwiększonym wydatkom w tym zakresie przypisać koszt suburbanizacji, a raczej uzupełnianie luki rozwojowej.

Podsumowaniem powyższych analiz, jak również konsekwencją prowadzonej przez gminy MOF polityki budżetowej, jest wskaźnik *obciążenie dochodów własnych obsługą zadłużenia*. Wskaźnik pokazuje, na ile zadłużenie pochłania wygenerowane przez JST dochody własne. W tym przypadku do końca 2012 r. wskaźnik obliczony dla wszystkich gmin MOF charakteryzował się istotnym wzrostem – ponad dwukrotnym. W kolejnych latach uległ widocznej redukcji. Tendencja ta jest charakterystyczna dla wszystkich typów rozważanych JST. Na ryc. 1 zauważyć można, że relatywnie najgorsza sytuacja występuje w przypadku gmin miejsko-wiejskich. W odniesieniu natomiast do miast i gmin wiejskich, to miasta charakteryzują się lepszą sytuacją, a wskaźnik średnio wynosi 0,019, podczas gdy dla wsi 0,022 (różnica 14%). W ostatnim roku analiz wskaźnik ten wynosił dla miast 0,018, a dla wsi 0,021. Interpretując wyniki tego wskaźnika należy podkreślić, że zdolności do finansowania długu są wyższe w miastach niż w jednostkach otaczających, gdzie zachodzi suburbanizacja – a szczególnie, jeśli łącznie potraktowane zostaną gminy wiejskie i miejsko-wiejskie. Ponadto ujemny kierunek tendencji od 2012 r. wyjaśniany jest przez wzrost dochodów własnych w gminach wiejskich i w miastach. W tym przypadku należy wrócić do refleksji nt.

mechanizmu wzrostu dochodów własnych. W gminach wiejskich dochody własne rosną na skutek wzrostu podatków (głównie PIT), co jest konsekwencją procesów suburbanizacyjnych. Natomiast w miastach dochody własne rosną w konsekwencji wzrostu innej niż podatki składowej, tj. dochodów majątkowych, które obejmują: dotacje na inwestycje, dochody ze sprzedaży majątku, dochody z przekształcenia prawa użytkowania wieczystego w prawo własności, usługi. Miasta kompensują zatem utratę bazy podatkowej przez sprzedaż majątku (średnio 18% dochodów własnych); świadczeniem odpłatnym usług (średnio 7% dochodów własnych) oraz wyższą aktywnością w pozyskiwaniu środków inwestycyjnych (średnio 3% dochodów własnych). W tym świetle miasta, by w przyszłości utrzymać trend rozwojowy powinny obecnie dołożyć starań, aby środki ze sprzedaży majątku, usług i in. były przeznaczone na zadania generujące impulsy mnożnikowe (inwestycyjne, dochodowo-popytowe) prowadzące w przyszłości do: (1) rozwoju usług, które stanowiąc zauważalne źródło dochodów własnych posiadają jednocześnie potencjał rozwojowy, (2) poszerzenia bazy podatkowej w mieście. Należy zwrócić uwagę na usługi świadczone przez gminy miejskie, z których opłaty ponoszone są przez mieszkańców miasta, ale i suburbiów. Sugeruje to wniosek, że mogą one odgrywać coraz większą rolę w kompensowaniu strat podatkowych na skutek odpływu mieszkańców do otaczających gmin wiejskich, co może mieć miejsce w drodze kreowania polityki uzależniania suburbiów od usług świadczonych przez miasto centralne.

Wnioski

Przedstawione rozważania empiryczne pozwalają wzbogacić dorobek teoretyczny w obszarze wyjaśnienia mechanizmu konsekwencji dla budżetów lokalnych z nasilania się procesów suburbanizacyjnych. Od strony teoretycznej, konsekwencje suburbanizacji prowadzą do nadmiernych obciążeń finansowych dla budżetów gmin wiejskich ze względu na rozbudowę infrastruktury komunalnej, co prowadzi do narastania deficytu i możliwości załamania finansów gminy.

Co prawda ze strony empirycznej gminy otaczające miasta centralne są w gorszej sytuacji finansowej niż miasta centralne, ale nie za sprawą wyłącznie rozbudowy infrastruktury. Owszem, wydatki infrastrukturalne stanowią istotną część wydatków gmin wiejskich, ale ich poziom jest bardzo porównywalny z miastami. Wyższe zadłużenie gmin w otoczeniu miast centralnych wynika bardziej z wydatków na szeroko rozumianą administrację, tj. rozbudowy urzędów gmin, ośrodków pomocy społecznej itp. Jednocześnie zaobserwowano słabość gmin otaczających miasta centralne w finansowaniu długu ze środków własnych – mimo że dochody własne zasilane są w tych gminach przez zwiększony strumień podatków lokalnych. Ta słabość wynika z niskiego poziomu dochodów własnych, które obok podatków mogą obejmować również dochody ze sprzedaży majątku, świadczenia usług, dotacji inwestycyjnych. Gminy wiejskie ze względu na brak majątku do sprzedaży i brak rozbudowanych

usług, dążą do zwiększenia liczby mieszkańców płacących podatki w tej gminie – dlatego gminy te sprzyjają suburbanizacji. Jednak przy zwiększonej liczbie mieszkańców w gminach podmiejskich nie zaobserwowano w analizach zwiększonych wydatków infrastrukturalnych, co sugeruje literatura, ale co może mieć miejsce w przyszłości. Mimo to, i tak zwiększone dochody podatkowe nie pokrywają ponoszonych wydatków infrastrukturalnych. Dochody własne gmin to również dotacje na inwestycje – w tym fundusze unijne, których udział w dochodach własnych w gminach wiejskich jest średnio ponad dwukrotnie wyższy niż w miastach. Gdyby trendy suburbanizacyjne utrzymały się w dłuższym horyzoncie czasu, a fundusze unijne wygasły, to wówczas sytuacja finansowa gmin wiejskich prezentowałaby odmienne od bieżącego oblicze. Podsumowując konsekwencje suburbanizacji dla gmin, na których zjawisko następuje, rysuje się obraz, że gminy te obecnie korzystają na zjawisku przez zwiększone wpływy z tytułu podatków lokalnych, które jednak nie są wystarczające na pokrycie zwiększonych wydatków infrastrukturalnych. Dlatego, gminy te ostrożnie podejmują zadania zabezpieczające udogodnienia infrastrukturalne. Gminy przedmiejskie są zadłużone bardziej niż miasta i posiadają słabszą bazę dochodową do obsługi tego zadłużenia, tzn. mają mniej źródeł finansowania długu i zadań gminy oraz ze słabszym potencjałem rozwoju tych źródeł.

Przeprowadzone badania pozwalają również na sformułowanie wniosków w odniesieniu do miast, z których następuje suburbanizacja. Prezentowane analizy potwierdzają ujęcia teoretyczne, że z miast odpływają mieszkańcy, a tym samym dochody podatkowe. Jednak nie zauważono, by odpływ tych podatków wpłynął istotnie na poziom dochodów miast. Wyjaśnieniem tego jest to, że miasta kompensują tę różnicę przez zwiększone dochody ze sprzedaży majątku, a w drugiej kolejności dochodami z usług, a dalej i innymi. O ile te pierwsze źródła nie mogą być uznane jako podstawa budowania strategii rozwoju finansów miast, o tyle dochody z usług mogą. Usługi miejskie mogą być bowiem świadczone nie tylko na rzecz mieszkańców miasta, ale i innych zamieszkałych w obszarze jego oddziaływania, co uodparnia to źródło dochodów miasta na proces suburbanizacji.

Literatura

- Bhatta B., 2010, *Analysis of Urban Growth and Sprawl from Remote Sensing Data*. Advances in Geographical Information Science, Springer-Verlag Berlin-Heidelberg.
- Fulton W., Pendall R., Nguyen M., Harrison A., 2002, *Who Sprawls Most? How Growth Patterns Differ Across the U.S.* Brookings, Washington D.C.
- Hołuj A., 2015, *Wybrane aspekty zarządzania rozwojem na obszarach dotkniętych procesem urban sprawl w Polsce*. „Zarządzanie Publiczne”, 1(29)/2015, s. 23-33.
- Informacja na posiedzenie Komisji Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej 11 maja 2016 r.*, Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa, Warszawa.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, 2011, MRR, Warszawa.

Raport o ekonomicznych stratach i społecznych kosztach niekontrolowanej urbanizacji w Polsce, 2014, Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, Samorząd Terytorialny4, Warszawa.

Sepiół J. (red.), 2015, *Przestrzeń Życia Polaków*. Warszawa.

Śleszyński P., 2013, *Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw*. *Przegląd Geograficzny*, 85/2.